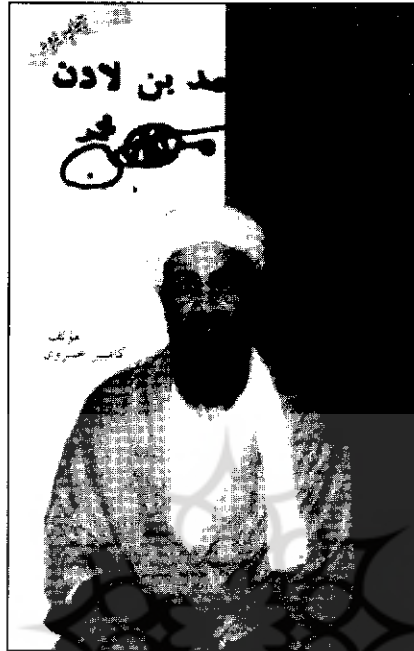

بی طرفی در نوشتار

تا عمل

از نظر

○ اسامه بن محمد بن لادن

○ کامبیز خسروی

○ انتشارات سیمیندخت

○ ۱۳۸۱، ۱۷۵ صفحه، ۵۰۰ نسخه

○ محمد توحید فام

دکترای علوم سیاسی و استادیار دانشگاه آزاد اسلامی

مقدمه:

اسامه بن محمد بن لادن، عنوان کتابی ژورنالیستی است که توسط مهندس کامبیز خسروی گردآوری شده است. گردآورنده در مقدمه کتاب این ادعا را مطرح کرده است که ایشان برخلاف مقالات متعددی که در گوشه و کنار دنیا درباره بن لادن به چاپ رسیده و بیشتر بن لادنی معرفی شده که یا برای آمریکایی‌ها و یا برای افغان‌ها و پاکستانی‌ها است، سعی کرده تا راهی میانه را با رعایت اصل بی طرفی ببیماید و عمدتاً به پاسخ دادن به چراها و چگونه‌هایی برآمده که در مورد شخصیت بن لادن و شبکه تحت رهبری اش مطرح شده است. حال در بررسی به عمل آمده نشان خواهیم داد که ایشان تا چه حد به مدعای اصلی خود پایبند بوده‌اند.

۱. معرفی اثر

این کتاب از هفت فصل تشکیل شده است.

فصل اول به خلاصه‌ای از زندگینامه و شرح فعالیت‌های بن لادن اختصاص یافته است. در این فصل پس از اشاره کوتاه و مختصری (در حدود یک صفحه) به دوره کودکی، نوجوانی و دانشگاه محل تحصیل وی که عبارت از رشته اقتصاد و مدیریت دولتی دانشگاه ملک عبدالعزیز واقع در جده است، مستقیماً به سال‌های درگیری بن لادن در افغانستان (۱۹۷۹)، اردوگاه‌ها، القاعده، فرار از عربستان، حضور در سودان، سومالی، یمن، دشمنی با آل سعود، انفجار در ریاض، همکاری با طالبان و فهرستی از مهم‌ترین عملیات خرابکارانه منسوب به بن لادن اشاره شده است. فصل دوم با عنوان خاندان بن لادن در حدود چهار صفحه اشاره‌ای گذرا دارد

به پدر بن لادن (به نام شیخ محمد بن عواد بن لادن) که در سال ۱۹۳۰ از حضرموت واقع در جنوب یمن به عربستان آمده و در آغاز یک کارگر ساده و بسیار فقیر (باربر بندر جده) بود، که بعدها تا مقام دارنده بزرگ‌ترین شرکت ساختمانی و راه‌سازی در پادشاهی عربستان پیش رفته است! همچنین اشاره‌ای هم به فرزندان وی و روابط خاندان بن لادن با خاندان سلطنت دارد و در ادامه توسعه و نوسازی سه بنای مقدس اسلامی، مسجدالاقصی، مسجدالحرام و مسجدالنبی را جزو افتخارات ایشان ذکر می‌کند. اسامه بن لادن یکی از ۵۴ پسر و دختری است که از این پدر بر جای مانده است.

فصل سوم با عنوان اظهارات و احکام، عمدتاً به موضعگیری‌های اسامه بن لادن در قالب ابلاغیه، بیانیه، فتوا و مصاحبه با رسانه‌ها، نشریات و خبرگزاری‌هایی مانند مجله ندای اسلام، سی. ان. ای. بی سی، نیویورک تایمز، تایم و شبکه الجزیره اختصاص دارد، که از سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۰۱ میلادی را دربر می‌گیرد.

در ابتدای این فصل آمده است که بن لادن تا سال ۱۹۹۸ بدون محدودیت با خبرنگاران مصاحبه می‌کرد ولی بعد از آن سال با توجه به توصیه‌های ملامعز کمتر در رسانه‌ها ظاهر شد.

فصل چهارم به معرفی القاعده اختصاص یافته است. در این فصل القاعده به عنوان یک سازمان چند ملیتی با اعضای از کشورهای مختلف و رهبران گروه‌های به اصطلاح بنیادگرای اسلامی نظیر جماعت اسلامی مصر و الجهاد معرفی می‌شود که مشی مبارزه مسلحانه را برای رسیدن به اهداف خود برگزیده‌اند و همگی آمریکا و اسرائیل را دشمن مشترک مسلمانان می‌دانند و خواهان خروج آمریکا از کشورهای اسلامی و نابودی کامل اسرائیل هستند. هسته اصلی این گروه

از لحاظ سازمانی به این شکل است که شخص اسامه بن لادن در صدر گروه و رهبر القاعده است.

بلافاصله پس از او مجلس الشورا (مجلس مشورتی) قرار دارد که تمامی دستورات و عملیات در این قسمت مطرح می‌شود. اسامه و محمد عاطف (معاون اسامه) از اعضای ثابت این مجلس‌اند. چهار کمیته نظامی، عقیدتی - حقوقی، مالی و تبلیغات فعالیت‌های خود را به این مجلس گزارش می‌دهند. اعضای این چهار کمیته متعهد شده‌اند که تمامی فعالیت‌های آنها کاملاً مخفیانه و سری باشد. ساختار نظامی به عنوان مهم‌ترین رکن القاعده به صورت خوشه انگور طراحی شده است که گروه‌های چریکی به صورت مستقل به موازات هم فعالیت می‌کنند و اعضای گروه‌ها یکدیگر را نمی‌شناسند، به گونه‌ای که اگر یکی از گروه‌ها شناسایی شود، دیگران در امان خواهند بود. پشتوانه مالی این شبکه سرمایه عظیم رهبر آن و در کنار آن بسیاری از سرمایه‌داران مسلمان از کشورهای مختلف جهان می‌باشند که سالانه مبالغ هنگفتی پنهانی به این شبکه تزریق می‌کنند. تمامی افرادی که به القاعده می‌پیوندند پس از کنترل کامل، ماهانه یکصد و پنجاه دلار به اضافه مسکن دریافت می‌کنند. مهم‌ترین گروه‌های مرتبط با القاعده عبارت‌اند از: حرکت المجاهدین، جنبش اسلامی ازبکستان، الجهاد، الجماعه و الاسلامیه، و مهم‌ترین فعالان القاعده، ایمن الظواهری دست راست بن لادن و محمد عاطف فرمانده شاخه نظامی القاعده که دومین فرد در کادر رهبری القاعده است.

فصل پنجم به حوادث منسوب به القاعده، مدارک اف. بی. آی و پاسخ بن لادن به این قبیل حوادث اختصاص دارد. قابل ذکر است که از آغاز تشکیل القاعده، عملیات خرابکارانه بسیاری به این گروه نسبت داده شده است که از مهم‌ترین آنها می‌توان انفجار در مرکز تجارت جهانی نیویورک (۱۹۹۳)، قتل سربازان آمریکایی در سومالی در سوم و چهارم اکتبر ۱۹۹۳، انفجار در ریاض (۱۳ نوامبر ۱۹۹۵)، انفجار مقر نیروهای آمریکایی در طهران، انفجار برج‌های الخبر در ۲۵ ژوئن ۱۹۹۸، انفجار در سفارتخانه‌های آمریکا در کنیا و تانزانیا (۱۹۹۸)، حمله به ناو جنگی یو. اس. اس. کول (USS Cole) در سواحل یمن (دوازدهم اکتبر ۲۰۰۰) و فاجعه هولناک یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ را نام برد. البته این وقایع به همراه ذکر واکنش‌های بن لادن، الجهاد و طالبان به این قبیل حوادث نیز می‌باشد.

فصل ششم به تحلیل‌ها و بن لادن مربوط می‌شود. چرا که پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ آمریکا، تحلیل‌های فراوانی پیرامون تروریسم، اسلام و تروریسم، افراط‌گرایی و ریشه‌یابی این قبیل حوادث صورت گرفته است. در این فصل از میان انبوه تحلیل‌ها، نظرات تونی بلر نخست‌وزیر انگلستان و نیز بیانات دو تن از اندیشمندان و نویسندگان آمریکایی بنام‌های ساموئل هانتینگتون و نوام چامسکی و نیز پاسخ شبکه بی. بی. سی به سوالات مردم آمده است، که در مجموع پنج صفحه از این مجموعه را به خود اختصاص داده است.

فصل هفتم به عنوان آخرین فصل با این مقدمه که فریادهای خشمگین واشنگتن پس از فاجعه هولناک و باورنکردنی یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱، بار دیگر همه نگاه‌ها را متوجه افغانستان کرد، آغاز می‌شود. سرزمینی که اسامه بن لادن متهم اصلی جنایت در آن پناه گرفته است. در این فصل با توجه به حساسیت خاص افغانستان به عنوان پایگاه بن لادن، اطلاعات کلی در مورد این کشور و اهم حوادث تاریخی آن آورده شده است. در اینجا اطلاعات شناسنامه‌ای افغانستان به انضمام رویدادهای مهم در تاریخ افغانستان از بدو تشکیل تا به امروز به طور گاهنامه‌ای و ذکر توالی حوادث ذکر شده است.

۲. نقد و بررسی کتاب: از ادعا تا واقعیت

۱-۲. گردآوری یا تألیف

چندسالی است که سنت نوشتاری خاصی در بازار کتاب رواج یافته است و آن چاپ برخی آثار به صورت گردآوری و پشت سر هم قرار دادن نوشتجات نشریات،

فقدان منابع و مآخذ و روشمند نبودن کتاب

از عمده نقاط ضعف این اثر

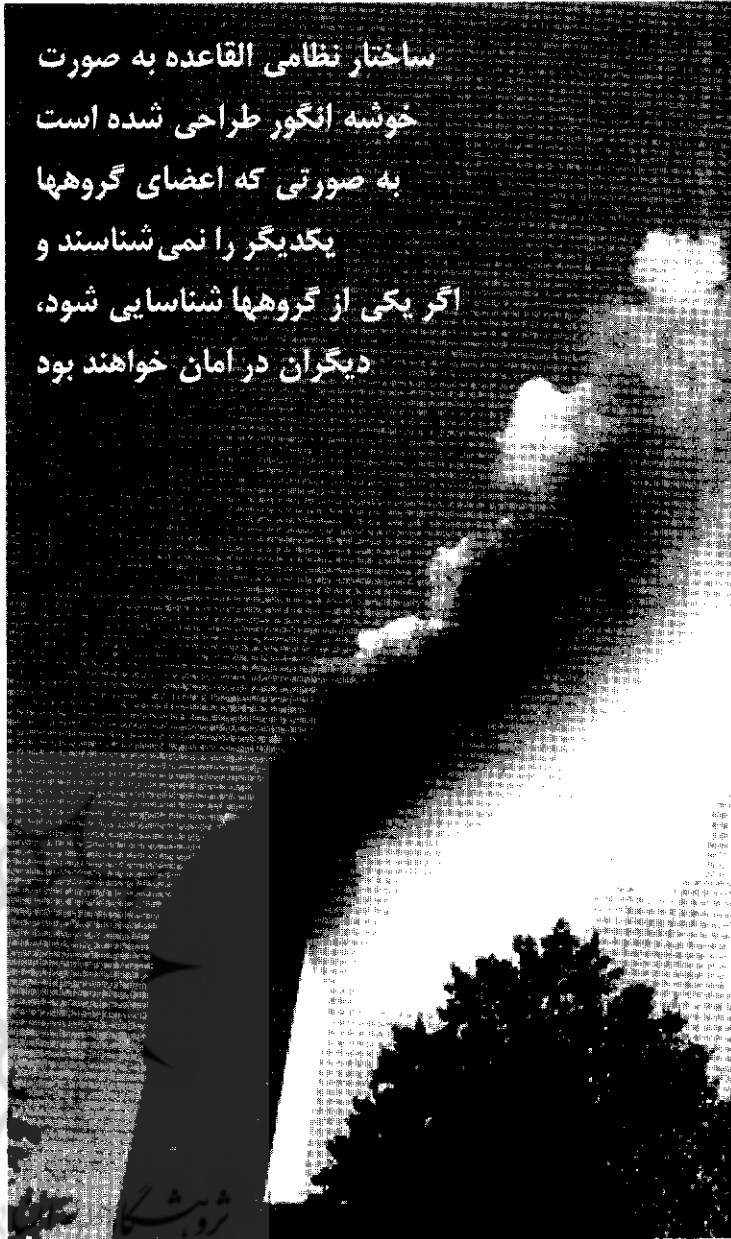
محسوب می‌شود که شأن آن را

در حد یک جمع‌آوری ژورنالیستی

فرو کاسته است

روزنامه‌ها، مصاحبه‌ها و اخبار مندرج در اینترنت و ارائه این مجموعه اطلاعات در قالب تألیف است. شاید به گمان برخی در مورد حوادث و جریان‌های جدید و حوادث غیرمترقبه چاره‌ای جز این نباشد، ولی منعکس کردن این قبیل حوادث نیز شیوه و شگرد خاص خود را دارد و نمی‌توان به هر اثری نام تألیف نهاد. فقدان چارچوب تألیفی، فقدان منابع و مآخذ و روشمند نبودن کتاب از عمده نقاط ضعف این اثر محسوب می‌شوند که شأن آن را در حد یک جمع‌آوری ژورنالیستی فرو کاسته

ساختار نظامی القاعده به صورت
خوشه انگور طراحی شده است
به صورتی که اعضای گروهها
یکدیگر را نمی شناسند و
اگر یکی از گروهها شناسایی شود،
دیگران در امان خواهند بود

وی در قالب رهبر یک گروه بنیادگرایی افراطی قرار گیرد. ولی دوره کودکی، نوجوانی و دانشگاه و شکل گیری عقاید بن لادن صرفاً در حدود یک صفحه و نیم (صص ۱۵ - ۱۶) از حجم کتاب را به خود اختصاص داده است و نقطه آغازین پردازش زندگی اسامه، سال ۱۹۷۹ میلادی یعنی سال حمله اتحاد جماهیر شوروی سابق به افغانستان است که بن لادن برای ارسال تجهیزات و ارزیابی اوضاع به پاکستان مسافرت می کند. به عبارتی خلاء عمده این بررسی، در نظر نگرفتن سال های بین ۱۹۵۷ (سال تولد بن لادن) و ۱۹۷۹ (سال درگیری شوروی در افغانستان) است.

به این ترتیب کتاب بی مقدمه فرض گرفته که بن لادن از ابتدا شخصیتی مبارز بوده است. و بسیاری از اطلاعاتی که در این کتاب در اختیار خواننده قرار می گیرد، مسایلی هستند که بعد از حادثه یازده سپتامبر توسط رسانه ها و شبکه های اطلاع رسانی بین المللی در اختیار جهانیان قرار گرفته و غالباً نوعی آگاهی عمومی نسبت به این قبیل اطلاعات در اذهان جمعی به وجود آمده است. آنچه که بیش از همه از این قبیل کتابها انتظار می رود، اطلاعاتی است که در مورد زندگانی و نحوه شکل گیری شخصیت و عقاید چنین افرادی وجود دارد. اما با کمال تعجب نقطه آغازین کتاب، بن لادن است که به صورت یک مبارز وارد کارزار مسایل جهانی می شود و توجه جهانیان را به خود جلب می کند، حال این که چه مسایلی در این خلاء ۲۳ ساله در زندگی بن لادن به وجود آمده و در شکل گیری و پیدایی کسی چون اسامه نقش اساسی ایفا نموده است، جملگی سؤالاتی است که لحظه ای ذهن خواننده کتاب را رها نمی سازد و همچنان بی پاسخ می ماند.

۲-۳. چهره ی ارائه شده از بن لادن

در این کتاب شخصیتی که از بن لادن ارائه شده است، فردی است با چهره صددرصد اسلامی، آرام و متین، آداب دان که همیشه لبخندی بر گوشه لبانش نقش بسته است. او ناجی مسلمانان و یک مسلمان واقعی معرفی شده است. در نقل جان میلر از خاطراتش چنین ذکر شده است که «بن لادن حین مصاحبه آرام صحبت می کرد، نمی خندید و هیچ گاه صدایش را بلند نکرد». و این مسئله در تصاویری که در جای جای کتاب و نیز طرح روی جلد از اسامه بن لادن ارائه شده است، کاملاً مشهود می باشد. که البته این نوع برخورد با مسئله و ادعای گردآورنده در مقدمه کتاب مبنی بر رعایت اصل بی طرفی، منافات دارد. آیا در واقع بن لادن شخصیتی است که از طرف مسلمانان مورد حمایت جدی است؟! و یا چه کسانی از این نوع چهره حمایت می کنند?!

همچنین سعی شده که بن لادن به عنوان یک شخصیت ضد آمریکایی، ضد رژیم عربستان و ضد یهود معرفی شود. نکته مهم در اینجا مستندات آن است. در پاسخ به این سؤال از شبکه بی. بی. سی بعد از حادثه یازده سپتامبر، که «آیا درست است که به هنگام اشغال افغانستان توسط روسیه، سیا (سازمان جاسوسی آمریکا) به بن لادن کمک های مالی کرده است؟» این شبکه چنین پاسخ می دهد که: «نه، او به طور مستقیم حمایت مالی نمی شد. به هنگام اشغال افغانستان، بن لادن و سیا منافع مشترک داشتند، اما هیچ گاه این دو رابطه مستقیمی نداشتند.» (ص ۱۵۵). و یا در صفحه ۲۱، آموزش بن لادن در سیا نوعی شایعه تلقی شده است. در صورتی که کم نیستند اخبار و مستنداتی که بر رابطه بن لادن با آمریکا قبل از حادثه یازده سپتامبر صحنه می گذارند و چنان که قرار است این قبیل مسایل نفی شوند، گردآورنده باید دلایل متقنی ارائه نماید. و نه آن که در جای جای کتاب بر چهره ضد آمریکایی اصیل وی اصرار ورزیده و او را یک مسلمان واقعی و ناجی همه مسلمانان جهان قلمداد کند که مورد علاقه همگان است. و این گونه ارائه تصویر از ناجی مسلمانان که در صفحه ۶۳ کتاب بین کشتار نظامیان و غیرنظامیان تفاوتی قائل نمی شود و قانون حاکم بر دنیا را، قانون جنگل می داند و در این زمینه فتوا هم صادر می کند، بسیار عجیب است.

مسأله پیوند دادن بن لادن به ایران
در این کتاب، با توجه به موضعگیری های
امریکا علیه کشورهای چون عراق، ایران،
کره شمالی و... با توجه به حمله قریب الوقوع امریکا
به عراق، جای بسی تأمل دارد

است. این سیاق نوشتاری قطعاً عوارضی را دربر خواهد داشت که در ادامه به
عمده ترین آنها اشاره خواهد شد.

۲-۲. خلاء موجود در بررسی

با توجه به عنوان کتاب، هر خواننده ای انتظار دارد که با زندگی، چگونگی رشد
فکری و سایر مسایل پایه ای زندگی بن لادن و چگونگی شکل گیری شخصیت

از جمله مسایل بحث برانگیز کتاب، سعی گردآورنده در ارائه تصویری خاص از رابطه بن لادن با ایران است. در صفحه ۸۲ چنین نقل شده است که «اسامه بن لادن، جمهوری اسلامی ایران را کشوری مسلمان و ضد آمریکایی و ضد اسرائیلی می‌داند» و یا در صفحه ۵۸ نقل شده است که «روابط القاعده با شیعیان خوب نیست و با گروه‌های سنی مذهب همکاری می‌کند. هر چند بن لادن حکومت جمهوری اسلامی ایران را با توجه به مواضع ضد آمریکایی و ضد اسرائیلی کاملاً اسلامی می‌داند». حال در وضعیتی که ایران همواره هر نوع رابطه خود را با این فرد و تشکیلات وی نفی می‌کند، گنجاندن یک چنین مطالبی می‌تواند گویای چه چیز باشد؟! قطعاً ارائه یک چنین تصویری از کسانی که کتاب خود را به ایران عزیز تقدیم و هدیه می‌کنند، جای تعجب دارد!! این که ارتباط به یک گروه بنیادگرای اسلامی که جملگی از افراطیون اهل سنت‌اند و مثنی مبارزه

مسلحانه را برای رسیدن به اهداف خود برگزیده‌اند، برای کشوری چون ایران که همواره بر مخالفت خود با اقدامات تروریستی تأکید ورزیده و انزجار خود را نسبت به این قبیل حرکات اعلام نموده است، چه فایده‌ای می‌تواند داشته باشد، جملگی جای بسی تعجب است!! این مسئله با توجه به موضعگیری‌های جهانی آمریکا علیه کشورهای چون عراق، ایران، کره شمالی و... با توجه به حمله قریب‌الوقوع آمریکا به عراق، جای بسی تأمل دارد. به‌ویژه از جانب کسانی که در حوزه‌های مسایل سیاسی و استراتژیک روز دست به قلم می‌برند!!

حداقل می‌بایست بر موضع‌گیری‌های رسمی ایران مبنی بر نفی ارتباط با القاعده و شخص اسامه بن لادن اشاره می‌شد. ناگفته نماند که در جریان حوادث افغانستان تنی چند از دیپلمات‌های ایرانی به دست نیروهای القاعده به قتل رسیدند و یا چیزی نمانده بود که به بهانه ورود برخی از عناصر القاعده به ایران در جریان حمله آمریکا به طالبان، ادامه درگیری‌های افغانستان به ایران هم کشیده شود. حال با توجه به این قبیل مسایل و بحران‌های بین‌المللی آیا صحیح است که به نوعی تلاش شود تا رابطه‌ای صمیمی بین ایران و این قبیل گروه‌ها به تصویر کشیده شود؟! و یا این که چقدر ارزش دارد که شخصی مثل بن لادن از ایران حمایت بکند و ایران را کشوری اسلامی بداند یا نداند؟!!

۴-۵- برخی اشتباهات تاریخی

در صفحه ۶۴ چنین آمده است که «شوروی در آخرین هفته سال ۱۹۷۹ وارد افغانستان شد و دقیقاً ده سال قبل پرچم آن کشور یک بار و برای همیشه به زباله‌دانی تاریخ انداخته شد». در صورتی که دقیقاً ده سال بعد از ۱۹۷۹، یعنی در سال ۱۹۸۹ اتحاد جماهیر شوروی سابق فرو پاشید و نه ده سال قبل از ۱۹۷۹. هر

کتاب اسامه بن محمد بن لادن

بیشتر حاوی اطلاعاتی پیرامون شخصیت بن لادن

پس از حوادث ۱۱ سپتامبر است و کمتر به

حوادث سال‌های رشد بن لادن

می پردازد

اخبار و مستندات قابل توجهی مبنی بر رابطه‌ی

بن لادن با آمریکا قبل از حادثه یازده سپتامبر

وجود دارد و چنان که قرار است این قبیل مسایل

نفی شوند، نویسنده باید دلایل متقنی

ارائه نماید

چند که این قبیل اشتباهات در نوبت چاپ کتاب نیز مشاهده می‌شود، چرا که در شناسنامه کتاب نوبت چاپ، چاپ اول است ولی بر روی جلد کتاب چاپ دوم نقش بسته است.

۲-۶- عدم ارائه اطلاعات جدید

از مجموع اطلاعات ارائه شده در کتاب، چنین برمی‌آید که این مجموعه عمدتاً گزارش‌ها، مصاحبه‌ها و اخباری است که بعد از حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ در رسانه‌های جهانی درج شده است. و کتاب حاضر نوعی جمع‌بندی این اطلاعات و اخبار است و چیزی بر دانش خواننده‌ای که از ابتدای وقایع اخیر افغانستان پیگیر مسایل بوده است، نمی‌افزاید. این که چگونه پسر کسی که فعالیت خود را به عنوان یک کارگر ساده و فقیر (باربر بندر جدّه) شروع می‌کند و تا ایجاد بزرگ‌ترین شرکت ساختمانی و راهسازی در پادشاهی عربستان پیش رفته، به مبارزی اصولی تبدیل می‌شود در کنار بسیاری از سوالات، بی‌پاسخ مانده است و این همه به جهت نپرداختن کتاب به جریانات اصلی زندگی اسامه بن لادن و خانواده وی است. و این که مبدأ بررسی زندگی اسامه، سال‌های مبارزاتی وی در افغانستان و اخراجش از عربستان سعودی است.

مؤخره:

در پایان چنین به نظر می‌رسد که گردآورنده‌ی کتاب نتوانسته است که به اصل بی‌طرفی مورد ادعای خود در مقدمه کتاب درخصوص شخص اسامه بن لادن و داوری در مورد ایشان، پایبند باقی بماند و در جای‌جای کتاب بن لادن به عنوان یک شخصیت ممتاز اسلامی و ناجی مسلمانان جهان با چهره‌ای دوست‌داشتنی و ضدآمریکایی معرفی شده است. در کل، کتاب حاوی اطلاعاتی پیرامون شخصیت بن لادن پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ است و عمدتاً دایر مدار نقش رهبری ایشان در القاعده می‌باشد. که کمتر حوادث سال‌های رشد بن لادن را به بحث می‌گذارد. کتاب حاوی اطلاعات بریده بریده رسانه‌ای است که کمتر تحلیلی از جانب تهیه‌کنندگان آن به چشم می‌خورد. فقدان نظم منطقی و متدولوژیک، گسیختگی زیادی را در بین مطالب ایجاد کرده و باعث ناهمگونی مطالب و فصل‌ها و یکدیگر شده است. چنان‌که این قبیل آثار توسط افرادی متخصص در حوزه مسایل افغانستان و یا مطلع درخصوص اشخاص مورد بررسی در کتاب، تهیه شود، قطعاً می‌توان شاهد نتایج بهتری بود. به‌ویژه این که حساسیت این قبیل موضوعات تا حدی است که ممکن است از نظر سیاسی در پاره‌ای از موارد مشکلاتی را هم برای امنیت ملی کشور پدید آورد. نهایتاً اثر حاضر را باید در ردیف گزارش‌ها و گردآوری‌های ژورنالیستی دانست تا یک تألیف که بر چارچوبه‌های دقیقی استوار است. و همین امر باعث شده تا در اثبات ادعای بی‌طرفی گردآورنده، از نظر تا عمل فاصله عمیقی ایجاد شود.